

شاه عباس اول

پادشاه بزرگوار، دس هائی کہ باید فرا گرفت

جلد دوم

دکتر منوچهر پارسا دوست

پارسادوست، منوچهر، ۱۳۰۲	سرشناسه:
شاه عباس اول: پادشاهی با درس‌هایی که باید فراگرفت. / تألیف منوچهر پارسادوست.	عنوان و نام پدیدآور:
تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳.	مشخصات نشر:
۷۸۲ ص. مصور.	مشخصات ظاهری:
ISBN 978-964-325-367-7	شابک:
ISBN 978-964-325-366-0	شابک دوره:
فیبأ.	وضعیت فهرست‌نویسی:
کتابنامه.	یادداشت:
نمایه.	یادداشت:
شاه عباس صفوی اول، شاه ایران، ۹۷۸-۱۰۳۸ ق.	موضوع:
ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق.	موضوع:
DSR ۱۳۸۸ ش ۲ پ ۱۲/۱۶	ردیفی کنگره:
۹۵۵/۰۷۱۵	هیندی دیو:
۱۳۲۹۵۵۱	شماره پارسادوست:

شاه عباس اول پادشاهی با درس‌هایی که باید فراگرفت تألیف منوچهر پارسادوست

جلد دوم
ناشر: شرکت سهامی انتشار
چاپ اول: ۱۳۹۳
چاپخانه حیدری: ۰۰ نسخه
۵۵۰۰۰ تومان

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نرسیده به میدان بهارستان، جنب خیابان ملت، شماره ۹۲
کدپستی: ۱۱۴۳۹۶۵۱۱۸ تلفن: ۳۳۹۰۴۵۹۲ دورنگار: ۳۳۹۷۸۸۶۸
Email: info@entesharco.com WWW.ENTESHARCO.COM
فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نیش خیابان ملت، شماره ۱۰۲، تلفن: ۳۳۱۱۴۰۴۴
فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان انقلاب، بازارچه کتاب، تلفن: ۶۶۴۱۳۶۸۴ دورنگار: ۶۶۹۶۷۱۰۴

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۱	نقش مهم تاریخ در سبک نوشت ملت
۱۵	فصل اول: اوضاع عمومی عثمانی تا پیش از حمله شاه عباس و در زمان نبردها
۱۵	شاه عباس، تسلیم عثمانی
۲۹	عثمانی و پادشاهان ضعیف بر تخت پادشاهی
۲۹	سلطان سلیم دوم
۳۳	سلطان مراد سوم
۳۶	سلطان محمد سوم
۳۸	سلطان احمد اول
۴۲	سلطان مصطفی اول و سلطان عثمان دوم
۴۵	سلطان مصطفی اول، بار دوم
۴۷	سلطان مراد چهارم
۴۸	دخالت زنان حرمسرا در امور کشور
۵۸	فساد اداری، از هم گسیختگی امور
۶۰	دوران سلطان سلیمان اول
۶۳	دوران سلطان مراد سوم
۶۵	دوران سلطان محمد سوم و سایر شاهان معاصر شاه عباس
۶۸	فساد در واگذاری تیول
۷۰	فساد عالمان دینی و قاضیان

۷۴	بیدادگری‌های حاکمان ایالت‌ها و ولایت‌ها
۷۸	جنگ با امپراتوری اتریش و آلمان
۸۵	بیمان صلح سیتواتوروک
۸۸	دشمنی قزاق‌ها با ترکان عثمانی
۹۱	شورش جلالی‌ها
۹۴	مرادپاشا و جلالی‌ها
۹۹	شورش سوارنظام
۱۰۱	سرکشی با سینی چری‌ها
۱۰۸	شورش ابازره
۱۱۱	ابازره و شاه عباس
۱۱۳	پایان قیام ابازره
۱۱۴	وضع نامساعد مال
۱۲۱	نارضایتی مردم
۱۲۵	نتیجه‌گیری: ضعف امپراتوری عثمانی
۱۳۱	پانویس‌های فصل اول

فصل دوم: رابطه‌های سیاسی شاه عباس با عثمانی پیش از حمله به آذربایجان . ۱۴۹

۱۵۱	سفارت ذوالفقارخان قراماتلو
۱۵۴	نامه شاه عباس به مادر سلطان محمد سوم
۱۵۵	پاسخ ملاسعدالدین محمد مفتی و معلم سلطان محمد به نامه شاه عباس
۱۵۶	فرجام خان احمد گیلانی
۱۵۷	پایان زندگی حیدر میرزا
۱۶۲	نامه سلطان محمد سوم به شاه عباس
۱۶۴	پانویس‌های فصل دوم

فصل سوم: حمله شاه عباس به عثمانی . ۱۶۷

۱۶۷	انگیزه‌های حمله شاه عباس به عثمانی
۱۶۷	۱- بازپس گرفتن سرزمین‌های از دست داده
۱۶۸	۲- رفع تحقیر

- ۳- انگیزه دینی ۱۷۰
- ۴- انگیزه بازرگانی ۱۷۱
- ۵- یقین داشتن به حمله عثمانی به ایران ۱۷۲
- ۶- احساس تنها نبودن ۱۷۵
- انتخاب زمان حمله ۱۷۷
- ۱- افزایش قدرت شاه عباس ۱۷۷
- ۲- آسوده بودن از جانب ازبکان ۱۷۹
- ۳- درگیر بودن عثمانی در جنگ با اتریش ۱۸۱
- ۴- هم گسیختگی امور داخلی عثمانی ۱۸۱
- ۵- لزوم پیشدستی ۱۸۲
- ۶- امکان ایران و خالی بودن تبریز از عمده قوای عثمانی ۱۸۲
- حمله شاه عباس به تبریز ۱۸۴
- تصرف تبریز ۱۸۹
- نبرد با علی پاشا حاکم تبریز و تصرف دژ ۱۹۱
- انگیزه‌های خشم مردم تبریز از ترک عثمانی ۱۹۴
- ویران کردن دژ تبریز و بنای دژ نو ۱۹۷
- شاه عباس در تبریز ۲۰۰
- تصرف نخجوان، جلفا و ایروان ۲۰۳
- رابطه‌های سیاسی در تبریز و ایروان ۲۱۱
- شهر قارص ۲۱۵
- رویدادهای آذربایجان و بغداد ۲۱۷
- حمله سنان پاشا چغال‌اغلی به ایران ۲۲۲
- بازگشت اجباری سردار ترک به عثمانی ۲۲۹
- کشته شدن امیران گرجستان ۲۳۱
- پیروزی درخشان شاه عباس بر سردار ترک ۲۳۶
- حمله مکرری و خطر کشته شدن شاه عباس ۲۴۱
- تصرف گنجه ۲۴۴
- فتح ولایت‌های گرجستان ۲۴۷
- فتح شروان و دژهای بادکوبه و دربند ۲۴۸

۲۵۹	شاه در مشهد و اصفهان
۲۶۱	پناهندگی جلالی‌ها به ایران
۲۶۶	حمله مرادپاشا به ایران
۲۶۶	مبادله نامه‌ها
۲۷۰	مرادپاشا در حومه تبریز
۲۷۶	حمله نصوح‌پاشا و صلح با عثمانی
۲۸۲	حمله محمدپاشا به ایران
۲۹۱	صلح خلیف‌پاشا و صلح با عثمانی
۳۰۹	نبرد شکسته سراب
۳۱۳	رافقت صلح
۳۱۸	مشت‌چمان صلح
۳۲۲	پانویس‌های فصل سوم

فصل چهارم: حمله شاه عباس به بغداد

۳۴۵	اوضاع عمومی عثمانی پیش از حمله شاه عباس به بغداد
۳۴۶	حکومت بغداد و دربارهای ایران و عثمانی
۳۵۰	تصرف بغداد
۳۵۸	حمله حافظ‌احمدپاشا به بغداد
۳۶۸	رنج‌های مردم در جنگ‌های عثمانی و ایران
۳۸۰	علت‌های تمایل شاه عباس به سرنگونی عثمانی
۳۸۰	۱- احساس تحقیر
۳۸۱	۲- بی‌اعتمادی به شاهان عثمانی
۳۸۲	۳- خلافت سلطان عثمانی
۳۸۳	۴- نزدیکی به پاپ و شاهان اروپا
۳۸۹	۵- دشمنی با عثمانی
۳۹۰	۶- استفاده از هر فرصت برای تضعیف عثمانی
۳۹۵	۷- عثمانی، سدی میان ایران و اروپا
۴۰۰	۸- زیارت مکان‌های مقدس
۴۰۱	۹- راه بازرگانی به اروپا

پیامدهای جنگ‌های ایران و عثمانی	۴۰۴
پانویس‌های فصل چهارم	۴۱۲

فصل پنجم: علت‌های عدم تشکیل اتحادیه نظامی علیه عثمانی	۴۲۱
پاپ و فراز و فرود قدرت او	۴۲۱
اوج قدرت پاپ	۴۲۶
کاهش قدرت پاپ	۴۲۸
شاه عباس و پاپ‌ها	۴۳۲
اسپانیا و کاهش قدرت آن	۴۳۷
قیام علیه پاپ و مذهب کاتولیک آغاز شد	۴۴۰
اسپانیا و مذهب	۴۴۲
اسپانیا و عثمان	۴۴۹
نبرد آزاد	۴۵۲
اسپانیا و فرانسه	۴۵۹
جنگ‌های مذهبی	۴۶۴
علت‌های دیگر	۴۶۶
۱- ضعف امپراتوری عثمانی	۴۶۷
۲- پیشوایی اسپانیا	۴۶۷
۳- ضعف امپراتوری اتریش و آلمان	۴۶۹
۴- احساسات ملی	۴۷۰
۵- اقتصاد ملی	۴۷۲
۶- خطر همسایگی با ایران نیرومند	۴۷۳
پانویس‌های فصل پنجم	۴۷۶

فصل ششم: رابطه‌های دیپلماتی شاه عباس اول با اسپانیا و پرتغال	۴۸۳
فشرده‌ای از آغاز رابطه‌های اروپا با ایران	۴۸۳
نفوذ پرتغال در خلیج فارس	۴۸۸
جزیره هرمز	۴۹۲
آلبوکرک و تصرف جزیره هرمز	۴۹۹

۵۰۲	رابطه پرتغال با شاهان صفوی پیش از شاه عباس اول
۵۱۳	آغاز رابطه‌های سیاسی شاه عباس با اسپانیا
۵۱۳	آمدن برادران شرلی به ایران
۵۱۷	سفارت حسینعلی بیگ بیات و آنتونی شرلی
۵۲۲	دو سفیر در یک هیأت سیاسی
۵۲۶	هدف‌های سفارت
۵۲۸	مقدمات سفارت
۵۳۰	رویدادهای مسافرت هیأت سفارت
۵۴۰	ملاقات‌های سیاسی آنتونی شرلی
۵۴۲	تخت سفارت ابرت شرلی
۵۵۵	سفارت دوم ابرت شرلی
۵۶۰	سفارت نقد هیأت
۵۶۶	سفارت سر دودموواتن، فیلیپینگلستان
۵۷۲	نخستین سفارت آنتونیو دوگوه‌آ سفیر اسپانیا
۵۷۶	سفارت دوم آنتونیو دوگوه‌آ
۵۸۴	سفارت سوم آنتونیو دوگوه‌آ
۵۸۸	تصرف بحرین
۵۸۹	تصرف بندر گمبرون
۵۹۱	سفارت دن گارسیا دوسیلوا فیگوئروا
۵۹۵	دن گارسیا در تخت جمشید
۶۰۱	دن گارسیا و دیدار با شاه عباس
۶۱۴	پانویس‌های فصل ششم

فصل هفتم: تیره شدن رابطه ایران و اسپانیا ۶۳۷

۶۳۷	اختلاف شاهان اسپانیا و ایران
۶۴۲	انگیزه‌های نبرد شاه عباس با اسپانیا و پرتغال
۶۴۴	۱- تجاوز به حاکمیت ایران
۶۴۵	۲- زورگویی و ستم‌کاری پرتغالی‌ها

- ۳- توهین پرتغالی‌ها به شاه عباس..... ۶۴۹
- ۴- حاکم هرمز و بازرگانی..... ۶۴۹
- ۵- ضعف دولت اسپانیا..... ۶۵۱
- ۶- آسوده بودن از جانب عثمانی..... ۶۵۳
- ۷- کشتی‌های انگلیسی در آب‌های خلیج فارس..... ۶۵۴
- ۸- تشکیل شرکت هند شرقی انگلیس..... ۶۵۶
- ۹- هیئت بازرگانی انگلیسی در ایران..... ۶۵۹
- نگرانی مردم هرمز..... ۶۶۳
- نبرد دریایی..... ۶۶۵
- پرتغالی‌ها و ساخت دژ در قشم..... ۶۶۶
- انگیزه‌های انگلیس‌ها برای همکاری نظامی با ایران..... ۶۶۷
- ۱- ست‌گیری‌های پرتغالی‌ها نسبت به انگلیسی‌ها..... ۶۶۷
- ۲- شرکت هند شرقی و هرمز..... ۶۶۸
- ۳- دشمنی آشکار پرتغالی‌ها با شرکت هند شرقی..... ۶۶۹
- ۴- جاذبه بازار ایران..... ۶۷۰
- ۵- ایران، تهدید و ترغیب شرکت هند شرقی..... ۶۷۱
- ۶- پیشگامی انگلیسی‌ها در پیشنهاد همکاری نظامی..... ۶۷۳
- شرایط قرارداد ایران و شرکت هند شرقی..... ۶۷۴
- ایران و تصرف جزیره قشم..... ۶۷۹
- وضع جزیره هرمز و دژ آن هنگام حمله ایران..... ۶۸۱
- تسخیر جزیره هرمز..... ۶۸۳
- علت‌های شکست پرتغالی‌ها..... ۶۸۵
- ۱- خشونت رفتار و آزمندی پرتغالی‌ها..... ۶۸۵
- ۲- احساس بدبینانه پرتغالی‌ها نسبت به اسپانیایی‌ها..... ۶۸۵
- ۳- حاکمان پرتغالی هند و بازرگانی..... ۶۸۶
- ۴- ناتوانی پادشاه اسپانیا..... ۶۸۸
- ۵- بازرگانی دولتی..... ۶۸۹
- شهر هرمز پس از جنگ..... ۶۹۱

- نتیجه‌های جنگ هرمز برای ایرانیان و انگلیسی‌ها ۶۹۳
- پرتغالی‌ها پس از جنگ هرمز ۶۹۸
- پانویس‌های فصل هفتم ۷۰۱

- پگفتار ۶۹۳
- از تاریخ پیام‌های ۶۹۲
- فهرست اعلام ۶۹۳
- کتاب‌های این نویسنده که تاکنون چاپ شده است ۶۹۲

www.ketab.ir

به نام خداوند جان و خرد

پیشگفتار

نقش مهم تاریخ در سرنوشت ملت

در ساخت سرنوشت یک ملت عامل‌های مهمی نقش تعیین‌کننده دارند، و در میان آن عامل‌ها، و مهم‌تر از همه‌ی آنها، عناصر اصلی و سرنوشت‌ساز برای داشتن کشوری آباد و پیشرفته، نیروی انسانی آگاه به پیش‌های روز است. در میان همه‌ی دانش‌ها، دانشی که بیش از هر دانش دیگر در تعیین سرنوشت افراد یک ملت نقش اساسی و سازنده دارد دانش تاریخ است که جایگاه آن بر سر هر شرط عمومی برتر از سایر دانش‌هاست. از برجستگی‌های جامعه ایرانی در طول تاریخ، وجود کهنسالان آگاهی بود که ریش سفید قوم یا محله نامیده می‌شدند و آن‌ها که با فراز و فرودهای زندگی فردی در سال‌های دراز عمر خود آشنا بودند جوانان را برای داشتن زندگی بهتر راهنمایی می‌کردند و گروه‌های اختلاف میان آنان را می‌گشودند. کهنسالان آگاه به اعتبار سپید بودن موی ریش، سرمایه اجتماعی قوم یا محله، و تکیه‌گاه امید جوانان برای رفع تنگناهای زندگی بودند. جوانان با راهنمایی ریش سفیدان ابرهای تیره را از سالی زنا می‌خرد دور می‌کردند و با امید به فردای بهتر راه زندگی را شادمانه می‌پیمودند. ریش سفیدان آگاه در جامعه ایران مشعل‌های فروزانی بودند که کوره‌راه‌ها را تاریک و تاریکی را روشن می‌کردند و جوانان را روشن می‌ساختند و آنان را از دوباره افتادن‌ها در امان می‌داشتند. با پذیرش واقعیت ریش سفیدی در جامعه ایران و نقش آنان در بهبود شرایط زندگی فردی مردم، تاریخ ایران با سه‌هزار سال پیشینه نوشته شده و با فراز و فرودهای پرشمار، سرمایه گران‌بهای اجتماعی است که به درستی توانا به نشان دادن راه بهزیستی

و سربلندی است. تاریخ ایران که سرشار از تجربه‌ها و درس‌هاست به یقین می‌تواند ملت ما را برای داشتن سرنوشت بهتریاری رساند. این تجربه‌ها و درس‌ها سرمایه ملی ماست که به بهای بس سنگین، با کشته شدن و آوارگی میلیون‌ها نفر به دست ما رسیده است. نسل‌های پرشمار ایرانی در درازای سده‌ها با خردورزی‌ها و یا نابخردی‌های خود برای غلبه بر دشواری‌ها، به ما می‌آموزند که برای رسیدن به مقصود چه راهی در پیش گیریم و چگونه گام برداریم. شرمساری سنگینی است که نسل‌های امروز نخواهد و نتواند از این تجربه‌ها و درس‌ها بهره‌گیرد و آزموده‌ها را بار دیگر بیازماید.

شرایط زندگی ما خطا و آزمون را نمی‌پذیرد و نمی‌تواند بپذیرد. ما در زمانه‌ای زندگی می‌کنیم که افراد جامعه را به کمک دو رشته مهم مخابرات و ارتباطات با یکدیگر ارتباط مستقیم و دائمی و همگام از آنان از شرایط زیست دیگری به خوبی آگاه است. ما در آستانه سده بیست و یکم و در خانه‌های جهانی زندگی می‌کنیم و همه از حال یکدیگر دقیقاً آگاهیم و می‌دانیم که ملت ما به وسیله ملت‌های عقب‌مانده جهان سوم چگونه در تلاش بهبود شرایط اجتماعی و برپاساختن جامعه‌ای آزاد، آباد و پیشرفته می‌باشند. افزون بر آن، و برتر از آن، مردم ایران با در اختیار داشتن تجربه‌ها و درس‌های نسل‌های گذشته که راه درست رفع دشواری‌ها را به ما بازگو می‌کند، نمی‌تواند و نباید مرتکب خطا شود. ارتکاب خطا با داشتن چنین گنجینه گران‌بایی ما شرمساری تاریخی است و نسل‌های فردا ما را نخواهند بخشود.

به یاد داشته باشیم که نسل‌های امروز جامعه ایران تنها در برابر شرایطی که ایران امروز دارد مسئول هستند، بلکه همپای آن در برابر نسل‌های بعدی برای ایرانی که به آنان می‌سپارند مسئول می‌باشند. نسل‌های گذشته به علت ژرفای دامن آگاهی‌ها در تعیین سرنوشت کشور مسئولیت سنگینی نداشتند، ولی نسل‌های امروز به پیشرفت شگفت‌انگیز دانش، با کثرت آگاهی‌ها و گستره دامنه آنها در وجود هر شرایطی که کشور داشته باشد مسئولیت مستقیم دارند، این نسل‌ها می‌دانند، و باید بدانند، که در جهان امروز چگونه باید زیست و در چگونه شرایطی باید به کار و فعالیت پرداخت. نادانی و نبود تحرک سازنده تقصیر است و مسئولیت تاریخی به همراه دارد. از آن سوی، سپردن کشوری آباد و پیشرفته به نسل‌های بعدی موجب سربلندی نسل‌های امروز است و تاریخ از این نسل‌ها به نیکویی یاد خواهد کرد.

احساس رضایت نسل های امروز و سربلندی فردای آنها در برابر تاریخ، بیش از هر عاملی وابسته به چگونگی بهره برداری آنها از تجربه ها و درس های تاریخ است، و تنها راه دسترسی بدانها، اهمیت دادن به تاریخ ایران و تحلیل علمی رویدادهای آن است. تجربه ها و درس های تاریخ ایران در درون رویدادهاست و با تحلیل علمی آنها، انگیزه های رخ دادن رویدادها و پیامدهای آن دانسته می شود. آگاهی بر آنها می تواند ما را از خطاها و دوباره افتادن ها دور نگاه دارد. با آنکه رشته های تحصیلی نگارنده حقوق قضایی و علوم سیاسی است، ولی با تداوم مطالعات تاریخی در چند دهه اخیر، اعتقاد راسخ دارم که دانشی در جهان چون دانش تاریخ به ملت ها برای داشتن سرنوشت بهتریاری نمی رسد. تاریخ ایران با آن همه تجربه های آموزنده ریش سفید آگاه و خردمندی است که هرگز بایه پای ما، در کنار ما و رهنمون ما برای دور نگه داشتن خطرها و تهدیدها، و ایجاد شرایط مساعد برای پیمودن راه تعالی و سربلندی است.

درباره تاریخ ایران به این وسعت تلخ باید اشاره شود که در ایران و هر کشوری که مانند آن سده ها زیر ستمکاری های حاکمیت استبدادی به سر برده است، نبود آزادی مانع مورخ برای توضیح صادقانه و بیادها بوده است. استقرار حاکمیت ترس بر فضای عمومی کشور که پیامد قهری حکومت استبدادی است از دو سو اثر برخی از مورخان را کم مایه کرده است. آنان برای حفظ جان خویش ناگزیر در مواردی از بیان رویدادی دوری جستند، و زبان بخش تر، با چاپلوسی و تملق که در پیامدهای اجتناب ناپذیر حکومت استبدادی است به ستایش ظالم پرداخته اند و ظالم پرست. تحمل ظالم را در احساس و اندیشه ایرانی رسوخ داده اند. زمان آن است که تاریخ ایران برای بهره مندی هرچه بیشتر از تجربه ها و درس های آن دوباره نویسی شود و تاریخ واقعی کشور، با تمام زیبایی ها و زشتی های آن برای مردم ایران روشن گردد. این گفته در ده ها سال گیرد که «تاریخ بدون حقیقت، و حقیقت بدون آزادی هیچ است.» اگر تاریخ ایران به درست و بر پایه احترام به حقیقت و برتر شمردن آن بر هرگونه ملاحظات نوشتی شود، مردم ایران درمی یابند که زمامداران آنان چه خطاها و یا درست اندیشی ها داشته اند و زمامداری آنان چه پیامدهای تلخ و یا ارزنده برای مردم و کشور داشته است.

تاریخ ایران با وجود برخی کاستی ها هنوز سرشار از تجربه ها و درس هاست، و در راه

تحلیل علمی تاریخ بزرگانی چون محمد جریر طبری، ابوالفضل بیهقی، و در زمانه نزدیک به ما، احمد کسروی، عباس اقبال آشتیانی، نصرالله فلسفی، محمود محمود، فریدون آدمیت و برخی از گرانمایگان کوشش‌های ارزنده‌ای به جا آورده‌اند. امید که روش تحلیل علمی تاریخ مورد توجه تاریخ‌پژوهان قرار گیرد و مقبولیت عام یابد.

درباره این کتاب دو نکته ذکر می‌شود:

۱. نخست درخواست می‌شود پیشگفتار جلد اول این کتاب «شاه عباس اول، پادشاهی با سیاستی که باید فراگرفت» مطالعه شود.
۲. در جلد اول این کتاب پس از توضیح کوشش‌های شاه عباس برای سرکوبی حاکمان سرکشی داخلی و بیرون راندن ازبکان از خراسان، صفحه‌های زیادی بالغ بر بیش از چهارصد صفحه درباره جستین پیمان شاه عباس با امپراتوری عثمانی که موجب واگذاری بسیاری از ولایت‌های مهم ایران به آن کشور گردید، تأثیر آن پیمان در شاه عباس، اقدام‌هایی که برای آمادگی آن کشور برای نبرد با آن امپراتوری قدرتمند و بازپس گرفتن آن ولایت‌ها انجام داده نوشته شده است. چون این کتاب ادامه مطالب جلد اول است توصیه می‌شود قبلاً آن صفحه‌ها مرور گردد.

منوچهر پارسادوست

تیرماه ۱۳۹۲